

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İxtisas: 050321– DİZAYN

Qrup: 776

BURAXILIŞ İŞİ

Mövzu: Dizayn sahələrində bədii-estetik faktorun təhlili

Tələbə: Heydərova Türkan Rövşən qızı

Rəhbər: müə.Əliyev Əli İsmayıl oğlu

Kafedra müdiri: s.ü.f.d.Məmmədova Lalə Hamlet qızı

BAKI – 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Fakültə “Texnologiya və dizayn” Kafedra “Dizayn”

İxtisas: 050321– DİZAYN

Təsdiq edirəm:
Kafedra müdiri

“ 04 “ yanvar 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ
TAPŞIRIQ

Qr.№ 776 Heydərova Türkan Rövşən qızı
(soyadı, adı, atasının adı)

1.Mövzunun adı: Dizayn sahələrində bədii-estetik faktorun təhlili

Universitetin « 04 » yanvar 2018-ci il № 2/4/2018
əmrilə təsdiq edilmişdir.

2.Mövzu üzrə tapşırıq: Dizayn sahələrində bədii-estetik faktorun təhlili

3.Hesabat – izahat yazısının məzmunu / işlənəcək sualların siyahısı /
1.Giriş 2.Dizaynın tarixi inkişafı 3.Dizaynın inkişafının tətbiqi 4.Dizaynın ümumi funksiyaları 5.Dizaynın əsas məqsəd və mərhələləri 6.Dizaynın sahələri 7.Dizayn faktorları.Dizaynın bədii təhlili 8.Eстетika anlayışı

4.Qrafiki materiallar _____

5.Tapşırıqın verilmə tarixi 04 yanvar 2018-ci il

6.İşin təhvil verilmə müddəti 05 iyun 2018-ci il

TƏLƏBƏ _____ T.R.Heydərova
/imza/

RƏHBƏR _____ müəl.Ə.İ.Əliyev
/imza/

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti «Texnologiya və Dizayn»
fakültəsinin 776 qrup tələbəsi Heydərova Türkan Rövşən qızı tərəfindən
«Dizayn sahələrində bədii-estetik faktorun təhlili»
mövzusunda yerinə yetirilmiş buraxılış işinin

REFERATI

Buraxılış işi giriş, 3 bölmədən, 48 səhifədən, 6 şəkildən ibarət olmaqla aşağıdakı məsələləri əhatə edir:

«**Dizayn anlayışı**» adlı I bölmədə – Dizaynın tarixi və bu günümüzədək olan inkişaf mərhələləri işıqlandırılmışdır.

«**Dizaynın ümumi funksiyaları**» adlı II bölmədə – Dizaynın bütün sahələri və onların xarakteristikalarının təhlili geniş şəkildə verilmişdir.

«**Dizayn faktorları** » adlı III bölmədə –bütün dizayn sahələrinin faktorları, xüsusilə də bədii-estetik faktor araşdırılmışdır.

Buraxılış işi nəticə və təkliflərlə və istifadə edilmiş ədəbiyyat ilə tamamlanır. Müasir tələblərə cavab verən buraxılış işindən dizaynın bütün sahələrində çalışan mütəxəssislər istifadə edə bilərlər.

M Ü N D Ə R İ C A T

	Səh.
Giriş.....	5
 Bölmə I: Dizayn anlayışı	
1.1. Dizaynın tarixi inkişafı.....	6
1.2. Dizaynın inkişafının tətbiqi.....	10
 Bölmə II: Dizaynın ümumi funksiyaları	
2.1. Dizaynın əsas məqsəd və mərhələləri.....	16
2.2. Dizaynın sahələri.....	20
 Bölmə III: Dizayn faktorları	
3.1. Dizaynın bədii təhlili.....	33
3.2. Estetika anlayışı.....	37
 Nəticə və təkliflər.....	 40
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı.....	41
Əlavələr.....	42

Giriş

Dizayn ümumi anlayış və sənət olaraq özündə tək texniki fənnləri deyil, həmçinin humanitar fənləri də birləşdirir ki, bu da bu sənətin ciddi və bədii, estetik, populyar və nüfuzedicilik olmasından xəbər verir. Cəmiyyət içərisində yaşayan, fəlsəfi düşüncə tərzinə, kreativ düşüncəyə malik, öz düşüncələrini dövrün tələblərinə, dövrün aktuallığına uyğunlaşdırıb populyaşdırma bilən, onu kütləviləşdirən yaradıcı insan bir dizayner tipidir. Eyni zamanda dizayn görülən layihələrin həyata tətbiqini və bunun nə dərəcə səmərəli olacağı baxımından müəyyən çoxşaxəli funksiyaları özündə birləşdirən bir sənət və hətta bir elmdir.

Dizayn hər hansı bir məmulata sadəcə zahiri cəzbedicilik və qazanc əldə etmək gözü ilə deyil, ən əsası predmet və yaxud bu işdən irəli gələn layihənin funksiya sistemini qurmaq aspektindən baxılır. Bu zaman predmet və yaxud əşyanın zahiri görünüşünə “dəb” donu geyindirilir və eyni zamanda bu əşya öz keçmiş sələfindən funksionallıq, gözəllik, istifadə və praktiki baxımdan üstün olması ilə fərqlənməsi bu sənətin mahiyyətidir və təbii ki bu sənət də insanların utilitar, məişət şəraitinin və eyni zamanda dövrün və dəbin prinsip və tələblərinə uyğun gəlməlidir. İstənilən bir məhsulun layihələndirmə sistemində bütöv olaraq yanaşma-dizaynı izah edir. Dizayn bir sıra insanların çox hissəsinin istək məsələsini təmin edən, xeyli sənaye tirajlarına əsasən ərsəyə gələn məhsulları öyrənir. Dizayn eyni zamanda texniki dizaynın ölçüsünü və mühitin formasını özündə əks etdirir. Əgər əsrin başlanğıc və sonlarındakı yazı və toxuma məhsullarının, avtomobillərin və s. forma və funksiyalarını müqayisə etsək, bir əsrdən çox bir müddətə inkişaf və iqtisadiyyatın tərəqqinin predmet funksionallığının inkişaf xronologiyasını görə bilərik. Təbii ki bu inkişafda texniki tərəqqi qədər də, dizayn sənətinin payı vardır. Dizayn öz çoxfunksiyalılıqla, texniki-layihə işləmələri, forma və memarlıq prinsiplərinə malik olduğu kimi, eyni zamanda estetik kateqoriyaları da özündə birləşdirir ki, bu tədqiqat işinin də məqsədi dizaynı elə estetik yöndən tədqiq edib, praktiki olaraq dizayn işində onun bədii-estetik tələblərinin onun əsas müddəələrindən biri olmasını araşdırmaqdır.

Bölmə I. Dizayn anlayışı

1.1. Dizaynın tarixi inkişafı

Qədim zamanlarda ibtidai insan ətraf aləmi dərk etdikcə, predmet və materiallığı anladıqca, başqa insan topluları ilə ünsiyyət qurduqca, insanın həyatında, məişət və vərdislərində əmələ gələn dəyişikliklər, eyni zamanda hava şəraitinin isti və soyuq şıltaqlığından, onları əhatə edən relyef və coğrafiyada sağ qalmaq uğrunda mübarizədən qalib çıxmaq üçün ilk əvvəl ibtidai də olsa müdafiə, əmək alətləri, məişət alətləri yarandı. Onlar öz məişət işlərində əl əməyindən istifadə edir, öz fərdi bacarıqlarını artırır, dövrün tələbinə uyğun olan əşyaları düzəldirdilər. İnsanın inkişafı üçün isə yaşadığı ətraf mühitin insan qarşısında qoyduğu təbii tələblər zaman zaman insana şüur və bacarıq, nitq və geyim, silah və sığınacaq verdi. Beləliklə, əl əməyinin təkmilləşməsi nəticəsində soyuq və isti təbiətin, vəhşi heyvanların cəngində olan insan bu mübarizədən öz şüur və bacarığı ilə, öz əməyi ilə çıxdı.

İlkin orta əsrlərdən başlayaraq Avropada geyim dəbinin yaranması, sonralar - 17-18-ci əsrlərdən başlayaraq manufakturaların inkişafının get-gedə inkişaf etməsi və yaranan manufakturalarda kустar istehsaldan, nisbətən kütləvi istehsala keçilməsi və bunun nəticəsində artıq dəbin tək varlılara deyil, eyni zamanda kütlələrə də sirayət etməsi prosesi başladı. Və təbii ki, inkişafa doğru olan bütün addımlarda olduğu kimi bu proseslərdə də dizayn artıq bir sənət olaraq formalaşmağa başladı. Bu dövrdə dizayn bir termin olaraq formalaşmasa da, o rəssam və qrafiklərin eskizlərində, onların layihə və rəsmlərində həmin dövrün qabaqcıl fikirlərinin carçısı olaraq çıxış edirdi. XIX əsrin axırları və XX əsrin əvvəllərində sənayenin davamlı istehsalı, kütləvi qaydada istehsalın artması, texnologiyalı, industriyanın inkişafının nəticəsi olaraq dizayn bir müstəqil sahə kimi ortaya çıxdı.

“Dizayn” sözünün mənası “desiqnare” latın sözündən götürülüb, mənası təyin etmək, göstərmək, müəyyən etmək, işarə etmək deməkdir. İtalyanca- diesigno, Renessans dövründə layihə, şəkillər və özünəməxsus ideyalar demək idi. İngilis

dilindən tərcümədə dizayn sözü-layihə yaratmaq, çəkmək, fərqli təzə məmulatların qurulması işi, ləvazimatların, alətlər dəstəsinin, xülasə əşya dairəsinin forma xüsusiyyətini bildirir.

Dizayn ötən yüzillikdə formalaşmış konstruksiya fəaliyyətinin peşəkarlaşmış bir növüdür. Əsas məqsədlərindən biri insanın, cəmiyyətin və toplumun işinin, onun predmet- əhatəsi aləminin estetik aləmini tərtib etmək, istifadə və rahatlığını təmin etməkdir.

Ötən əsrin sonlarında isə, geyim və aksesuarların dizaynı nəzəriyyələri məşhur memar Van de Valde tərəfindən işlənmişdir. O, məhsulun istehsalının xüsusiyyətini qeyd etmişdir. Bu nəzəriyyə əsasında o 1919-cu ildə Veymar şəhərində dizayn məktəbinin əsasını qoydu. Bununla da dizayn daha da inkişaf etməyə başladı və daha çox insanın marağına səbəb oldu.

İlk öncə qeyd etmək lazımdır ki, cəmiyyətdə istehsal malına olan tələbatı ödəmək üçün istifadə ediləcək ləvazimatların siyahısının tərtib olunmasına və layihələşdirməyə ehtiyac yarandı.

Layihələndirmə oxşar məmulatın ölçülərinin maketdə, çertyojda və s. vasitələrlə formasının çətdirilməsidir. Forma və dizayn anlayışını ədalətli olaraq ötən əsrin layihə fəaliyyətinin əvəzolunmazı adlandırırlar. Zehinli və xüsusi əlamətə sahib olan dizayn işçisinin əsas məqsədi ətrafını yaxşı mənada dəyişmək, onu ihatə edən hər bir predmetə öz dövrünün aktuallığı baxımından nəzər yetirməkdir.

Dizayn sənaye quruculuğu məmulatların cilalanması və praktiki olmasında, eyni zamanda daha çox alıcı kütləsini özünə cəlb etməkdə xüsusi əhəmiyyət kəsb daşıyır.

Dizayn sənəti əhatə etdiyi bütün sahələri ilə-məişət əşyaları, mebel, nəqliyyat vasitələri, qrafika, geyim, kitab və uşaq ədəbiyyatı tərtibatı, kar dizayn, flor dizayn, sənaye qrafikası, veb dizayn və s. sahələri ilə insan və cəmiyyətin malik olduğu, eyni zamanda onun ehtiyac duyduğu gözəlliyi ona bəxş etmək üçün daim fəaliyyətdə və axtarışda olan bir sənətdir. Bu axtarış dizaynerlər tərəfindən insanların rifahı, rahatlığı və eyni zamanda cəmiyyətin inkişafı üçündür!

Dizaynın inkişafı tarixində bir sıra onilliklər içərisində mübahisəyə səbəb olan müzakirələr olmuşdur. Əlaqəli olaraq fərqli mülahizələrə nəzər yetirək:

1. Dizayn bədii-layihə işi kimi öz mənbəyini ötən əsrin əllinci illərindən və bu peşəyə olan tələbatı sənaye quruculuğundan almışdır.

2. İki əsr bundan əvvəl tanınmış Morrissin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş "İncəsənət və Sənət" hərəkatı zamanı dizayn işinin qanunları və onun gələcək illərdə təkmilləşməsi bu sənətin inkişafına təsir göstərmişdir.

3. Dizayn bədii-sənaye iş funksiyasıdır. Keçən əsrin ilk on illiyində rəssamların yeni sənətin müxtəlif yerlərində iştirak etdiyi zaman zavodlarının şəbəkə imicinin təkmilləşməsinə şərait yaratmışdır.

4. Dizaynın bir peşə kimi meydana çıxması onun bir sıra sahələrə tətbiq olunmasından asılıdır. Bu zaman onun yaranma tarixi bir az daha əvvələ, XX əsrin 30-cu illərində, daha aydın desək Amerikanın devalvasiyadan sonrakı dövrünə təsadüf edir.

5. Dizayn bir yerləşdirmədə iş funksiyası kimi öz başlanğıcını ibtidai insanın alt paleolit dövründə istifadə etdiyi əmək alətləri dövründən sonra, ilk dəfə olaraq rastlaşdığı alətin komfortluğunun və əşyaların lazımi istifadəsi zamanından götürmüşdür.

"Dizayn" - yaranması, aktuallaşması və onun insanlar tərəfindən qəbul olunması XXI əsrin əvvəllərinə, yəni bizim yaşadığımız dövrə təsadüf olunur. Dizayn sistem şəklində formalaşmamışdır. Bu səbəbə görə dizayn haqqında nəzəriyyənin yaradılması, dövrümüzün müasir mədəniyyətində dizaynın rolu və yeri, məqsədi haqqında mövzularda problemlər yaranır. Göstərdiyi xidmətlərinə görə dizayn müasir cəmiyyətdə lazımlı, gərəkli lahiyələrdən biridir. Sənaye istehsalının meydana çıxması isə, son dərəcə əhəmiyyətli mülahizələrin yaranmasına imkan yaratdı.

Dizaynın həyata keçirilmə tarixi bir çox Avropa ölkələrinin sənaye sahəsində aparılan inqilablar sayəsində məhsulların ardıcıl istehsalında yeni formaların əmələ gəlməsi ilə bağlıdır. XIX əsrin sonlarında Avropada yeni-yeni təşəkkül tapan, iqtisadi, mədəni xassələrə malik olan dizayn sənətinin təməlini qoydular. Yetkinlik

yaşına çatanlar, həmçinin həyat təcrübəsi, dünya görüşünə malik olan insanlar bu sənəti öyrənir, ondan istifadə etməyə başlayır, yeni üsullar tapmağa çalışırdılar. Bu zaman bu sənətə yaxın olanlar təbii ki, rəssam və memarlar idi. Elə ona görə də dizayn sənəti demək olar ki həmişə bu sənət sahiblərinin çiyinlərində inkişaf etmişdir. Onlar zaman – zaman bu sənətə öz töhfələrini vermiş, bu sənətin kanonlarını yaratmışlar. Keçən əsrin əvvəllərindən isə başlayan dizayn bunu keçmiş Sovetlər ittifaqında sadəcə “bədi tərbiət” termini ilə ifadə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, ötən yüz illiyin əvvəlində dizayn sənətinin inkişaf etməsi üçün həyata keçirilmiş proqramların əksəriyyəti dizaynın moda və dəb dünyası ilə, tekstil istehsalı ilə, eyni zamanda kütləvi qaydada və yüksələn xəttlə inkişaf edən poliqrafiya və qəzetçilik idi. Dizaynın nüfuz etdiyi sonrakı sahələr isə veb dizayn oldu ki, əslində bu sahə dizayn sənətinin özünün tətbiq elədiyi, və dövrün aktuallığından irəli gələn kompyuter qrafikası idi. Artıq müasir dövrümüzdə bu sahə olmadan kreativ inkişafdan söz gedə bilməz. Beləliklə, dizayner işinin uğuru və populyarlığını onun nəzəri yolları və üsullarının daha dərinədən qavranılması təşkil edir.

1.2. Dizaynın inkişafının tətbiqi

XIX əsrin axırları, XX əsrin əvvəllərinin sənaye bumunun, texnokratik dövrün başlanması ilə paralel olaraq gündəmə gələn yeni sənaye dövrünü müəyyən və ifadə edən dizayn sənəti zaman keçdikcə bədii yaradıcılıq imkanlarından maşınların istehsalı sahəsinə, memar və mühəndis layihələndirməsinə, daha dəqiq deyilsə - kütləvi sənaye məmulatının layihə proqramına çevrilmişdir.

Layihə işlərinin həlli yollarının tapılmasında iş görən şəxsin yanaşmasının bütöv məsələləri nəzərə alınmalıdır. Çünki işin icraçısı daha az vaxta qənaət etməklə əlverişli üsul tapmağa daha yaxın olur. Bu məsələ formanın daha məqsədə uyğun şəkildə düzəlməsinə təsir edəcək müxtəlif təktərəfli fikri, sosial-iqtisadi və həyatı hadisələrin nöqtəyi-nəzəri kimi düşünülür.

Bu baxımdan istehlakçılar daha çox istifadə etdikləri məmulatların keyfiyyətlərinin adlarını- ümumi qəbul edilmiş hadisələr sistemini təklif etmişlər.

Bu sistemə həmçinin məmulatın ümumi və tək-tək xarakteristikası daxil edilmişdir. Dizaynın ilk nümayiş edilən nümunələrinə fərqli göstəricilər daxil edilmişdir. Bu göstəricilər aşağıdakılardır:

- 1) Bədii ifadəlik,
- 2) Formanın səmərəli təşkili,
- 3) Kompozisiya bütövlüyü.

Dizayn işinin layihə formasında inkişafı, yeni sahələrlə əhatə olunması, xüsusi imkanları ilə bağlıdır ki, bunları da yuxarı da qeyd etmişdik.

Bildiyimiz kimi, dizayn sənəti insan və cəmiyyət həyatının cürbəcür sahələrini əhatə etdiyi üçün bir çox sahələrə bölünür. Biz onların bəziləri barədə danışmışıq. İndi isə dizaynın mahiyyətini açıqlayan dizayn anlayışlarını qısaca da olsa sadalayaq:

1. Bədii layihələndirmə. Bu zaman sənaye və istehsal sahələrinin estetikləşmə prosesi gedir və bir növ əşyalar canlandırılır.

2. Bədii konstruksiya. Konstruktivləşmə texnikanın və dizaynın estetikləşdirilməsidir.

3. Sənaye dizaynı. Sənaye mallarının konteyner- kütləvi dizaynı.

4. Stayliq dizayn. Hazır formanın bədii adaptasiyası, yaxud texniki cəhətdən tamamlanması.

5. Ətraf aləmin dizaynı. Memarlıq dizaynları - interyer və eksteryer dizaynları, bədii bayramların, kütləvi tamaşaların tərtibatı və s.

6. Qrafik dizayn. Rənz və loqotiplər, poliqrafiya xidmətləri və s.

7. Publiş art. Şəhər dizaynı.

8. Non dizayn. İstehsalat prosesinin təşkili, xidmət və dizayn.

9. Fito dizayn. Təbii elementlər, gül və bitkilərdən edilən dizayn.

10. Reklam dizaynı.

11. Futuro dizayn. Gələcək proqnozlaşdırma dizaynı.

Tıbbi ki gələcəkdə, biz daha da inkişaf etmiş cəmiyyətlərdə dizaynın daha çox forma və növlərinə rast gələcəyik. Bütün bunları bizə insanların daha da artan tələbi deyir. İnsanlar daha fərqli avtomobillərə sahib olmaq istəyir, daha modern evlərdə yaşamaq arzusunu ifadə edir, daha fərqli interyerə, yaxud teleofna sahib olmaq arzusunda olur. Və bütün bu fikirlərin əksinə olaraq, keçmiş tarixdə olan Qotika, Roman, Rokoko stili hər biri bir əsr davam etmişdir. İndiki vəziyyətin əksinə olaraq insanlar əsrlərlə eyni paltar geyinmiş, eyni predmetdən nəsilbə - nəsil istifadə etmişlər.

Artıq XX əsrin əvvəllərindən insanların həyat səyyələri artdıqca, onların tələbat və dünyagörüşləri yüksəldikcə, cəmiyyətdə dəbdə olan meyarlar, kriteriyalar da tez tez dəyişməyə başladı. Keçən əsrin ortalarından bu temp daha da yüksəlməyə başladı. Bu gün isə, dizayn sənəti müasir dünyanın, insanların, həyatımızın rahatlıq və komfortuna, onların yeni texnologiya və əşyalara, geyim və interyerlərə sahib olmağına və inkişafına xidmət edir. Dizayn yaşadığımız cəmiyyətdə insanların fəaliyyət formasıdır.

Bu gün bir sıra dizaynerlər dekorativ- tətbiqi sənətin süqut etməsi, adətlərin yoxa çıxması və hal-hazırkı dizayn sahələrinin çox seçimliliyindən şikayətlərinlər.

Əslində isə , bu günki dizaynın çoxşaxəliliyi dövrün tələbindən və bu sahələrin fakt olaraq mövcudluğundan irəli gəlir ki, bu zaman bəzi ixtisasçılar tətbiqi sənəti mümkün qədər fərqli qəbul etmək istəyirlər. Buna baxmayaraq, dekorativ tətbiqi sənət yox, memar və rəssamların bədii üslub və kreativ təklifləri çərçivəsində dizayn sənətinin istiqamətləri müəyyənləşdirilir. Və son 20 il ərzində rəssam və memarların peşə fəaliyyətinin digər sahələr ilə əlaqəsi və bağlılığı daha çox hiss olunur.

İndiki zamanda bunlar “dizayn işləri” adlanır və bu işlərin öhdəsindən peşəkarlar gəlirlər, ümumi olaraq təzə sənaye məhsullarının layihəyə salınması, sənaye məmulatının onun xüsusiyyətinə əsaslı təsirlər bunlardır: eyni silikli insan cəmiyyətinin əhatə olunduğu fəaliyyət dairəsi, şirkətin stilinin yaradılması;

Hal-hazırkı dizayn bir yandan sadəlik və azadlıq düşüncələrini formalaşdıran tarixi yeniliklə, digər tərəfdən isə xüsusi imkanları olan və cəmiyyət içərisində insanların utilitar tələblərini yerinə yetirən predmetlər aləminə yeni baxış və yeni dizaynla təqdim olunmalıdır. Çünki hər bir insan nəslə özündən əvvəlki əşyaları istifadə etdikcə onun daha yenisinə, daha dəbli və daha müasirinə malik olmaq istəməsi tam təbiidir və bu vəzifə dizayn sənətinin və onun aparıcı qüvvələrinin – dizayner, memar və rəssamların öhdəsinə düşür. O üzdən müasirliyin tələblərindən irəli gələn funksiyaları yerinə yetirmək üçün dizayner adlandırdığımız təbəqə çox böyük informasiya şəbəkəsinə, savada, bilik və yaradıcı düşüncəyə malik olmalıdırlar. Ancaq bu halda yaxşı nəticələrə nail olmaq olar.

Purizm - səliqə və sadəliyi qoruyan dəb cərəyanıdır, daha çox funksiyalıdır.

Haytek - dizaynda daxili hissənin səliqəliliyinin, möhtəşəmliyinin, rahatlığının düsturudur.

Yalnız müasir ləvazimatlar mebel məmulatlarının möhtəşəmliyini yarada bilər. Dizaynda öz xətti və öz sözü olan Yapon interyeri də məhz belədir. Özünün daha çox qeyd edilməsi rahat olmayan insanlar üçün zehni olaraq daha rahatdır. Məhz bu səbəbdən onun hal-hazırkı növlərindən, əlvan boyalardan hələ də istifadə edilir, ifadəliliyin təzə üsullarını axtarırlar.

Bu gün dizayn işçisi məntiqi olan bir sıra qayda və üsulları nəzərdən qaçırmamalıdır:

- 1) İstifadəçinin tələb etdiyinin tam yerinə yetirilməsi,
- 2) rəssamın daxili rahatlığının özünü ifadə etməsi,
- 3) idarə funksiyanın fəlsəfəsi, və yuxarıda qeyd edildiyi kimi
- 4) məsələnin həllinə yaradıcı yanaşma və s.

Ümumi yaşadığımız cəmiyyətdə öz yüksəliş mərhələsini keçən dizayn işçisinin yüksək keyfiyyətli işi - işçinin insanların əhatəsində əsas fəaliyyəti və özünü doğrutduğu yeri tapmağında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dizaynın kəsb etdiyi məna tətbiq olunduğu mühitin fəallığının təsirli və qüvvətli olmasıdır.

Bununla da, dizayn bəşər cəmiyyətənin, özünün inkişafına paralel olaraq, zaman- zaman yetişdirib hazırkı dövrdə kulminasiya nöqtəsinə çatdırdığı sənətdir. Dizaynın vəzifəsi-sadəcə uyğun məmulatların hazırlanması deyil, eyni zamanda xüsusi əhəmiyyətə sahibdir :

1. Cəmiyyətin dövrünə baxışı müsbətə doğru dəyişdikcə dizayn sənətinə yanaşma, dizayn ixtisasının yeniləşməsinə və bu ixtisasın mükəmməlliyə doğru addımlamağına imkan verir. Müasir dizayn - bu sənətlə məşğul olan bir insanın istehlakçı dizayner kimi özünü tanıtmığı, yaradıcı qabiliyyətini, zövqünü nümayiş etdirməyi, prinsiplərini, məqsədlərini əks etdirməyi öyrədir. Faydalılıq kriteriyaları öz yerini oyun məqamlarında güzəştə gedir.

2. İstehsalın avtomatlaşdırılması nəticəsində əldə edilmiş cəldliyi, istehsal səviyyəsinin kiçikliyi və bədii üsullarının xüsusi incəliyi ilə fərqlənən, istehsalın bir çox texnoloji azlığı və istehsalın məhdudluğu dizayna quruluş, forma vermə əhəmiyyətini azaldır.

3. Zehni olaraq bilikli və bacarıqlı, öz işinin xüsusiyyətlərinə dərindən bələd olan dizayn işçisi başqasını əvəz etmədiyi kimi onun işini də təkrar etmir. O, öz işində predmetin xüsusiyyətinin yaradılmasından başlayaraq onun ərsəyə gəlməsində tələb olunan çətinliklərə qədər bu yolda addımlayır. Bir dizayn işçisi gördüyü işdə öz düşüncə tərzini, formasını, ideyasını, fikrini, gücünü, bilik və bacarıqlarının hamısını sistem şəklində bir yerdə cəmləşdirir.

4. Hər bir müəllif elə bil dizaynın əsl məğzini hiss edir, lakin bu təyinlər həddindən artıq konkretləşdirilmişdir.

5. Dizaynın bütün bu müxtəlif traktovkalarında düzgün yöndə gedən bir yol hiss olunur.

Dizayn sözü bu gün bəlkə də, bütün əşyalara aid edilmir, ancaq axır yüzillikdə sənaye seriyaları ilə dəyişən məişət əşyalarının formasını ifadə edir. Belə ki, ilk qab və antik mebeli biz dizayn adlandırma bilmərik. Bu mənada son yüzilliyə aid olan nə varsa dizayn adlandırıldığı kimi, bu vaxta qədər olan, dünya muzeylərini bəzəyən, praktiki olaraq öz funksiyalarını icra edə bilən, bəzəklərlə düzəldilmiş məişət əşyaları dekorativ sənət nümunələri hesab edilir. Əslində isə bunların elə bir fərqi yoxdur, sadəcə müasir dövrümüzdə bu əşyalara olan prinsip dəyişmiş, köhnə əşyalar isə tarixilik baxımdan sənət əsəri, yaxud muzey eksponatı adlandırılmaq səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Dizayn (ingilis dilindən “proyekt”, “çertyoj”, “şəkil”) termini projekt əməyinin növlərini göstərir ki, bu da əşya əhatəsinin estetik və funksional keyfiyyətinin yaranmasının məqsədidir.

Dar mənada dizayn bədii konstruksiyadır. Belçikada 1964- cü ildə keçirilən Beynəlxalq dizaynerlər seminarı bu anlayışı qəbul etdi: Dizayn formayaradıcı əməkdir və məqsədi sənaye məmulatlarının formal keyfiyyətinin təyiniidir. Bu keyfiyyətlər məmulatların həm xarici görünüşünü, həm də struktur və funksional bağlarını özündə cəmləyir. Dizayn onun rasional inkişafının nümunələrini inkişaf etdirir, müasir cəmiyyətin mürəkkəb funksionallaşmasını göstərir.

İnsanların fəaliyyətlərinin, onların istirahətinin həyata keçirilmə imkanının normallaşdırılması səbəbilə bağlı olan çoxçixıntılı, çətin problemlərin həlli yolunu tapmaq üçün uyğun olan layihələndirmə üsulunun tətbiq olunması vacibir.

Belə ölçülərdə olan istəklərin həlli yolunun tapılmasında 1970-ci ildən bu yana proqramlaşdırmadan istifadə edilməyə başlanılmışdır. Bunun köməyi sayəsində vacib sosial-mədəni əşyanın tam kombinasiyalaşmış bədii fikirlərinin iş funksiyasının proqram təminatı ilə ərsəyə gətirilir.

Bu proqramlaşmaya dörd qrup daxildir. Bu qrupların hamısı dizayn proqramının əhəmiyyətli hissələridir. Məqsədə uyğun olan, zehni fəaliyyətinin idarə edilməsi və layihə. Məqsədə uyğun məsələlər qrupuna, məsələnin forması, problemin planı və onun gündəliyində qeyd olunanlar, məsələnin çıxma yolunun analizi, dəyənləndirilməsi, sonda əldə olunanların forması və onların həyata keçirilməsi zaman və mexanizmi.

Təşkil olunan qrupun sonluğunda yaradılan real görünüş, onun yaradılma və təşkili proqramı, həyata keçirilməsinə ciddi yanaşmaq, həm də istənilən təşkili təsərrüfat fəaliyyətinin mündəricatıdır. Layihə qrupu bütöv əşyanın bütün göstərişlərinin, tələblərinin icra edilmə həllinin təqdim olunmasından asılı olduğuna görə bu proqramın təkmilləşməsidir.

Dizayn proqramı canlı mühitin yaşayış fəaliyyəti üçün əşya dünyasının bütün lent yazısını yarada bilər. Bu proqram sayəsində sənaye məmulatlarının keyfiyyətini yüksəltmək, müxtəlif növlərinin formalaşması, qazancın əldə edilməsi və istehsalının yüksək dərəcə keyfiyyətli olmasını əldə etmək mümkündür.

Bu proqramın istifadəsi nəticəsində yüksək ölçülü məmulatın hazırlanmasına sərf olunan zamanın daha az vaxt ərzində görülməsinə imkan yaranmışdır.

Çətin problemlərin həlli yolunda dizayn proqramından fərqli-fərqli məhsulların layihələrinin həllində tətbiq edilməsi daha əlverişlidir.

Planlaşdırma nöqtəyi-nəzərdən bu proqramdan ümumxalq təsərrüfat məsələlərinin həllində tətbiq etmək mümkündür.

Bölmə II. Dizaynın ümumi funksiyaları

2.1. Dizaynın əsas məqsəd və mərhələləri

Dizayn insan fəaliyyətinin xüsusi bir hissəsidir. Onun mənası isə ayrı ayrılıqda hər bir əşyanın, hər bir predmetin sıfırdan başlayaraq kompleks halında işlənilməsidir. Dizaynın səviyyəsi mövcud halda cəmiyyətin sosial göstəricisidir. Dizaynın ən başlıca vəzifəsi ətrafımızdakı predmet dünyasının bütövlüyünü təmin etmək, eyni zamanda cəmiyyətin estetik və harmonik bütövlüyünü saxlamaqdır. Bu zaman belə nəticəyə gələ bilərik ki, dizayn mühəndis texniki, sənaye-industrial sahələrlə eyni zamanda mədəni – fəlsəfi və sosial psixoloji sahələri özündə birləşdirir. Ona görə də dizayn insan həyatında xüsusi bir sahə təşkil edən bir sahədir.

Öz təbiətinə görə humanist olan bu sahə, tək əşya, yaxud dəzgah və alətlərin ev, yaxud onun iç və çölü, landşaft və planlaşdırmanı deyil, həm də məsləhətverici, metodiki və istiqamətvericidir. Bir sözlə, dizayn başqa sahələr kimi, layihə işlərində metodiki rəhbərlikdən, istiqamətvericilikdən icra edənə qədər böyük və geniş əhatə dairəsinə malikdir. Eyni zamanda bu sahə cəmiyyətin sosial sahələrinin idarəçiliyinə, təhsil və tərbiyə, təsərrüfat sahələrinə də nəzarət edir.

Bildiyimiz kimi dizayn bu gün bütün bilik və bacarıqların eyni yerdə kəsişmə nöqtəsində, birgə fəaliyyət əsasında daha da təkmilləşmişdir. Dizayn yaradıcılığı özündən əlavə digər sahələrin fəaliyyətini də əhatə edir. Bu sahələrə iqtisadi və sosial tələbatın ödənilməsi üçün məhdud qaynaqlarla maksimum məhsul istehsalından həmin məhsulların reklam və satışının təşkil edilməsindən o məhsulların istehlak edilməsinə qədər olan bütün mərhələlər aid edilir.

Məhsulun keyfiyyəti onun xarici görünüşü ilə bağlı olmayıb, bütövlükdə onun yaranmasında həyata keçirilən proseslərlə, vahid şəkilə düşmək üçün qəbul edilən xassələrlə birbaşa bağlıdır. Haqqında danışdığımız iş sənaye sahəsinin istənilən nöqtəyi-nəzərlərini əks etdirir.

V.Papanek öz kitabında dizaynın bir maraqlı təyini göstərmişdir: “Dizayn məlum ardıcılığın intuitiv anlayışın yaranmasındakı məcburiyyətdir. Anlayış

intellektualizasiyanı, aqlın işini, axtarış və analizi göstərir. Təəssüf ki, intuisiyanı proses və ya bacarıq kimi təyin etmək çətin olur. Buna baxmayaraq, onun dizayna təsiri məqsədəuyğundur. Axı intuisiyaya görə, biz fikirləri, ideyaları, təsirləri təsəvvür edirik". İntuitiv düşüncələrin mexanizmi dizaynda çətinliklə analiz olunur, lakin nümunələrdə göstərilə bilər. Məsələn, Uotson və Krik DNK molekulunun strukturunun spiralla ifadə olunmasını intuitiv hiss etmişdilər. Bu intuitiv hisslə onlar öz təcrübələrini başlamışdılar. İnstiktiv düşüncə özünü doğrultdu: DNK həqiqətən də spiraldır.

Biz hər zaman öz dəyişən və çox mürəkkəb varlığımızı anlamaya çalışırıq ki, bunda da səliqə-səhman axtarıq. Biz təbiətdən həzz alırıq, ona görə ki, onda təmizlik sadəlik və təbii qanunauyğunluq görürük. Biz dizaynda da bunu görürük; professional dizayner, yaxud dizaynerlər qrupunun yaradıb yeni dizaynda təqdim etdiyi əşya tam təbii və Yaradıcıdan gələn təəssüratı verir. Deməli dizayn sənəti süni və qondarmqçılıqdan uzaq olmalıdır.

Lakin bir-birindən ardıcıl naxışlarla seçilirlən bütün bu təbiət modelləri, insanlıq tərəfindən qəbul edilmiş qərarın nəticəsidir və bizim təyininimizin sərhədlərindən kənarında yerləşirlər. Hətta stolun üstündə qəpiqlərin düzülüşü hər hansı bir fotoda bir dizayn aktıdır, və dizaynerin əməyinin nəticəsidir. Hansı ki, təyinə görə, yeganə düzgün həll ola bilməz: sonda həmişə sonsuz sayda həll variantları bu işin tam həllini gözləyir.

Müasir anlayışda dizayn proyektləşmənin obyektə məmulatlar deyil, məlum utilitar funksiyanın yerinə yetirilməsidir. Dizayn insanın bütün əməyinin əsasıdır. Dizayn əvvəlcə beyində formalaşır. İnsan beynində formalaşan dizayn plan olaraq təkmilləşir. Planlaşdırma hər hansı bir hərəkətin əmələ gəlməsi təyin olunmuş məqsədlə birgə dizaynın məğzidir. İnteqrivalı dizayn hərtərəflidir və qərara gəlmək üçün bütün faktorları nəzərə almağa çalışır. İnteqrivalı dizayn proqnozlaşmışdır.

Dizaynın sosiomədəni funksiyaları. Əşyanın varlığı onun daxili tərkibindən ibarətdir. Bəs dizayn özünü insan həyatında və cəmiyyətdə necə göstərir? Projekt dizaynının hissələri birinci növbədə utilitardır, bununla özü ilə hər hansı funksional təyin və funksiya daşıyır, özlərini insan ilə təmasda göstərir.

T.Y.Bıstrovanın “Dizaynda əşya” kitabında funksiyanın blokunun 3 əsas hissəsini önə çıxartmışdır:

Məişətdə, təbiətdə - materiallıqda dizaynın rolu və yeri:

1.1.Estetik. Bütün yuxarıda verilmiş təyinlərdə dizaynın estetik və yaxud bədii yönü haqqında yada salınır. Bu təsadüfi deyil. Belə ki, insan qədim zamanlardan mənəvi harmoniya və azadlığa can atır.

Dizayn o vaxt yaranır ki, əşya əhatəsinə ehtiyac duyulur. Əgər incəsənət öz estetik missiyasını yerinə yetirirsə, dünyanı bədii reallıq çərçivəsində dəyişir. Dizayn isə onu yaradır. Dizaynın yaratdığı gözəllik məqsədyönlü və məcburi ehtiyaclar nəticəsində baş verir.

1.2. Humanizmləşmə. Dizayn teoriyasının yaradıcısı Uilyam Morris deyir: bütöv hərtərəfli iş - bütöv hərtərəfli insan yaradır. Bu düşüncə ilə davam etmək olar: bütöv əşya- bütöv insan yaradıcı yaradır və istifadəçi insan yaradır. Ətraf mühit insanı tərbiyə edir və bizim gələcəyimiz ətraf mühütdən asılıdır. Buna görə də dizaynerlər dizayn proyektləşməyə çox məsuliyyətlə yanaşmalıdırlar.

1.3. Təşkil edən, səliqəyə salan, antientropik. Dizayner materiyanı və yerini təşkil edir. Bu özünü böyük məsətblı işlərdə, məsələn sərgilərin, supermarketlərin, aeroport və digər obyektlərin yerini təyin etməkdə göstərir.

“İnsanın estetik əməyi dünyanın məxsusi sıralamasında onun bütün növlərində özünü göstərir, çünki harmoniya anlayışı məlum sıralama ilə ayrılmayan bir anlayışla bağlıdır”- V.İ.Samoxvalova qeyd edir.

1.4. Rasionallaşdıran. Morris çağırırdı: “Sizin düzümünüz qoy möhkəm olsun və ustacasına yerinə yetirilsin, amma onun həllində artıq, ekstravaqant və gözəl bir şey olmasın, hansı ki sizi bezdirəcək. Yüksək səviyyəli bir nəticə əldə etmək üçün, əlbəttə ki əşyanın necə düzəldiyini sahibi kim olduğunu nə üçün istifadə olunacağını bilmək lazımdır.”

Q.Zemper də həmçinin məqsədyönlülük haqqında deyir: “Əşyanın məqsədi minimum 2 -dir. Birinci xarici, əşyaya münasibət, məsələn diqqəti cəlb etmək, satışı artırmaq. İkinci məqsəd konkret əşya üçündür ki, onun bütün

külfyyətlərinin istifadəçi üçün vacibliyidir. Dizaynda onlar bir birindən asılı olmadan var ola bilməzlər.”

1.5. Kreativlik. Dizaynın işi ilkin mənaya görə proyektləşdirmə, olmayanı planlaşdırmadır. Dizayn ordan başlayır ki, insan nəinki planlaşdırır, həm də fikrini tətbiq edir, yeni bir şey yaradır. Mini əmək və pleyerlər yeni əşyalar yaratığına görə inqilab sayılırdı ona görə də dizayn- həm də yeni insanlıq yaradır.

1.6. Təyin funksiyası reallığın adlandırılması siqnifikativ.

Öz proyektinə və yaxud məmulatına ad verərkən dizayner elə bil onu qeyd eliyir. Nə qədər də tanınmaz halda olsa, ad həmin əşyanın nə üçün olduğunu təyin edir. Ad konsepsiyanın konsentrasiyalı forması kimi üzə çıxır və əşyanın adı əşyanın daşdığı funksiyayı tam ifadə etməlidir. Təbii ki əgər dizaynerlər tərəfindən təqdim olunmuş əşya cəmiyyət tərəfindən gözləniləndirsə....

2. İnsan tərəfindən qəbul olunmuş və istifadə olunmuş əşyaların funksiyaları.

2.1. Tərbiyəvi sosiallaşma. Bütün material əşyaların yaradıcısı kimi dizayner də sosiallaşmış missiyanın yerinə yetirilməsinə məcburdur. Nə iş icad edəndə insan öz məlum gücünü materiallaşdırır. Mədəniyyət əşyasının təbii xammaldan hazırlanması üçün insana lazım olanlar: bilik bacarıq həmin əşyanı necə düzəltməyi və onun təyini; material haqqında məlumat onun keyfiyyəti xüsusiyyətləri və ondan necə istifadə olunması və s.

Oyuncaq, əmzik, karandaş və s. insanlığın istifadə etdiyi ənənəvi predmetlərdəndir. Belə çıxır ki, əşyanın yaradıcısı potensialını istifadəçi formalaşdırır. Əldə ancaq balta tutaraq kompyuter yaratmaq olmaz. Əşyalara hakim olaraq hər sonrakı nəsil ona qədər öyrənilmiş mədəniyyətin tələblərinə yiyələnməklə onu həm də yeni nəslə - yeni dizayn və daha təkmilləşmiş variantda ötürürük. Sözsüz ki estafet ötürücüsü burada dizaynerdir.

Bazar və yaxud sifariş verənin tələbləri həmişə ümumxalq normalarına uyğun olmalıdır. Destruktiv və insanlıqdan kənar aqressiv əşya əgər ona hətta çox maya qoyulubsa belə, kütləvi istifadəyə verilməməlidir.

2.2. Kommunikativ və ya mübadilə funksiyası. Bu funksiya əşyanın insanların ünsiyyətində həm sinxron həm də diaxron bacarığı ilə bağlıdır. Təsadüfi deyil ki V.Qropius dizaynın vizual dili haqqında deyirdi ki, proporsiya nişanlarına optik effekt, işıq və kölgənin münasibəti, rəng və masştab daxildir.

2.3. Qedonistik. Dizaynın məhsulları rahat gözəl praktikidir, onlarla kontaktda olmaq fiziki və mənəvi rahatlıq verir. Dizayn nəinki əşya əhatəsini formalaşdırır, həm də duyğu üzvlərini formalaşdırır ki, bu da gözəlliyi və rahatlığı hiss etdirir.

Dizayner tərəfindən əşyaların yaradılması və istifadəsi istifadəçidə modelləşməyə və yaradıcılığa həvəs yaradır. Bu o vaxt baş verir ki, dizayner əşyanın varlığına yenidən baxmağı bacarır, ona adekvat forma verir, hansı ki, insan tələbatına uyğundur. Qeodonizm insanın bütün tələbatlarının məlumatını nəzərə almır, istisna olaraq toxunuş hiss həzrlərindən və onların daha intensiv differensiasiyası ndan ibarətdir. Bu əşyalar əsasən gözəl materiala malik geyim, yaxud hər hansı başqa funksional əşya ola bilər. Deməli, dizayner tərəfindən əşyaya qoyulan məna və simvolika ondan istifadəyə yönəldə həzz intellektual ola bilər.

Mədəniyyət sistemində dizaynın yeri və funksiyası.

3.1. Aktuallaşdırma. Əgər müasir əşyalara baxsaq görərik ki, onların bir hissəsi qədim zamanlardan qalan formalardır və yaxud bir başa onların davamıdır (stul, qələm, ayaqqabı, balıq, fincan) o biri hissəsi onların kombinasiyasıdır (şkaf tərsinə çevrilmiş sandıq, video maqnitafon, plastmas korobkası kimi).

Dizayner başqa forma tərtib edərkən bionika və ergonomikanın məlumatlarından istifadə edir. Bu sahələrin qalibiyyətlərini öz işində istifadə edərək dizayn formalarının əsas arsenalının mədəniyyətinə mənsub edir. Dizayn çoxdan istifadədən çıxmış əşyaların yeni müasir formalarını dəyişir. Təsadüfi deyil ki, bu gün arxaikaya və maya dövrünün mədəniyyətinə və şərq obrazlarına istinad edilir.

3.2. İşarəli. Sənaye istehsalına yönələn dizayn ilk zamanlarda ümumtarixi tendensiyaları aşma bilmədi, hansı ki, bahalı gözəl əşya sahibinin sosial statusunu

göstərir. Ancaq XX əsrdə dizayn, daha doğrusu onun ayrı-ayrı sahələri demokratik ola bildi. Əlbəttə ki, hər bir əşyanın işarə məğzi individualdır. Dizayner hissini və gözünü, bəzi qəbul etdiyi işarələr yaradır. Onlar sözsüz ki, insana praktika prosesində təsir edir və hadisə işarələri kimi önə çıxırlar. İşarə funksiyası forma dizayner tərəfindən işləyəndə lazım olanda işə düşür.

N.N.Mosopova öz kitabında əminliklə göstərmişdir ki, “Müasir xarici dizayn insan davranışına effektiv nəzarət formasıdır, insan məişətinin əsas mərhələlərinin sosial planlaşdırma formasıdır, hansı ki, əşyalar yox işarələr və simvollar proektləşdirilir.”

Dizaynın Verilmiş aspekti ona imkan yaradır ki, həyat tərzinin zövqün davranışın formalaşma prosesinə daxil olsun və “açıq dizayn” hesab edilsin.

3.3. İdeoloji. Hərçənd ki, əşya informasiya daşıya bilir onda bu informasiyanın xarakteri həmişə yaradanın şəxsi maraqlarını daşımır. Kompaniyanın firmanın, yaxud dövlətin işçisi olaraq dizayner ideoloji işi yerinə yetirir ki, moda konsepsiyası və teoriyası haqqında təsəvvürləri yaysın. O, bunu tam mənası ilə anlaya bilməz, lakin sifarişçinin tələbi, tələbat, kolleqalarının verdiyi qiymət onun ideoloji xəttini təşkil edir. Dizaynerə modaya uyğunlaşmaqla yanaşı bu və ya başqa ideologiyaya da uyğun olur. Real həyatı qabaqlıyaraq dizayn variantları hazırlayır ki, istifadəçi də bunlardan seçim edir. Əşya dünyasındakı dəyişkən və sabit, ənənəvi və yenilikçi, köhnə dogma və yeni dəqiq dialektik biliklər lazım olur.

2.2. Dizaynın sahələri

Dizayner yaradıcılığı müxtəlif sahələri və məhsulları əhatə edir. Dizayn işlərini həyata keçirən dəzgahların mürəkkəb fəaliyyəti haqqında danışdıqda, onun işə yararlılığından, sadəliyədən, istismara uyğunluğunu təhlil etdikdən sonra onu istədikləri əmtəə görünüşünə uyğun tərtibatda düzəldirlər.

Dizaynın bizə məlum olan bu xassəsi daha çox sənaye sahəsi ilə bağlı idi, digər inkişaf etməkdə olan sahələrə şamil olunmurdu. Bu sahənin əsas hədəfi xüsusiyyətin daha çox qəbul edilməsi və hərtərəfli qəliz olması idi.

Bildiyimiz kimi, insan və onun həyatını, eyni zamanda həyatın bir çox sahələrini əhatə etdiyi üçün bir çox sahələrə bölünür ki, biz bu sahələrin hər biri haqqında ayrı-ayrılıqda danışacağıq. İndi isə qısaca da olsa bu anlayışları sadalayaq:

Qrafiki dizayn - bədii yaradıcılıq sahəsi olub, qədim adət-ənənələrin xələfidir və daha çox istifadə olunan dizayner yaradıcılığındandır. Dizaynın bu sahəsi ümumilikdə sənaye qrafikası, reklam və tərtibatı əhatə edir. Bu sahənin dizaynerləri demək olar ki, bütün cəbhə boyu- avtomobil konstruktor-dizaynerliyindən, cürbəcür aparat və mexanizmlərin, mebel sənayesi layihələrinin, yeni geyim modellərinin hazırlanmasının, emblemlər, loqo, firma işarələrinin, kitab və jurnal tərtibatının hazırlanmasında iştirak edir və çalışırlar.

Eyni zamanda sənaye dizaynına aid edilən etiket, məhsulun maket və qablaşdırma dizaynı da qrafik dizaynerlərin məşğul olduqları sahədir.

Qrafik dizaynı həqiqətən dizayner sənətinin ən populyar növü hesab edə bilərik. Qrafika çox qədim tarixə malik olub, ibtidai insanın mağara rəsmlərindən başlayaraq, özündə çərçə miniatür və kalliqrsfiyanı, Avropa ofort sənətinə, şrift və kitab çapı sənətini birləşdirən və çoxəsrlik təkamül yolu keçən bir sənətdir.

Ötən əsrdə reklam və qrafika yaradıcılığı yeni bir nəfəs alaraq daha çox inkişaf etdi və demək olar ki, cəmiyyətin istənilən sahəsində aparıcı rol oynamışdır. Əvəllər yalnız binalarda, mərkəzi küçələrdə, dayanacaqlarda istifadə

olunan bu üsul zaman keçdikdə kütləvi informasiya vasitələrində də istifadə edilirdi. Artıq XXI əsrdə kompyuter proqramlarında belə istifadə edilir.

Kompyuter dizaynı - 3D dizayn - bu sahəni əhatə edən bütün dizaynların ən mükəmməl formasıdır. Onun tətbiqi əsasən xarici kapitalın liderlərindən olan Amerika şəbəkələrinin fərqli proqram təminatı onun inkişafına təkan verdi. Geniş "Reklam dizaynı" adı altında visual reklam üsullarının ortaya çıxmasında vazkeçilməz qisimlər olan bir sıra dizaynların harmoniyası nəzərdə tutulur.

3D animasiya, Arxitek, Mayya və başqa animasiya proqramlarının timsalında təklif olunur. Artıq bu proqramlarda üçhəcmli animasiya filmlərinin çəkilişi genişlənməkdədir. Eyni zamanda son dövrlərdə həcmli arxitektur- interyer proqramı olan **Avtokad** da kompüter dizaynının verdiyi töhvələrdəndir. Tətbiqi mərkəzdən qabaqkı dizayn proqramından müstəqil sahəyə internetdə olan vebseytdən adlayır. Kompyuterin informasiyasına əsasən, onun qrafikinə qurulmasının çətin qaydaları aşkar edilmişdir.

Art-dizayn - əsasən heykəltaraşlıq və dekorativ tətbiqi sənət əsasına yaradılmışdır. Bu sənət əsərləri heç bir utilitar və funksionallıq daşıyırlar. Sadəcə müasir interyer və yaxud sərgi zallarını dekor və edkor - heykəl olaraq tamamlayır və gözəlləşdirir. Sərgilərdə də bu işlər öz müəllifinin fərdi yaradıcılığını göstərməkdən başqa bir şey deyildir. Eyni zamanda sərgi zallarında daimi olaraq nümayiş etdirilən dekor obyektlər, buraya xüsusi bir gözəllik verirlər. (Şəkil 2)

Sənaye dizaynı - (industrial dizayn) – yaradıcılıq növüdür, məhsullarının sistemləşdirilməsinin işi və sonda gəlidiyi qənaətdir. Sözü gedən dizayna xüsusi peşəkar işçi qüvvəsinin iş pillələri, məhsulların quruluşunun ön plana çəkilməsi, modelləşdirilməsi və ilk cızmaqaralaması (eskiz), araşdırmaların aparılması və əldə olan bütün üstünlüklərin dəyərləndirilməsi daxildir.

Sənayedə, işin əsas alıcılarının tələblərinə uyğun olaraq yönləndirilir və buna əsasən onun gördüyü iş müəyyən diləklərə və bundan sonra yaranan malların tələblərinə tabedir.

Məmulatın layihələndirilməsi istiqamətinə təsir göstərəbilmə qabiliyyəti olanlar aşağıdakılardır:

İşi görənin keyfiyyətləri (istedadı, təxəyyülü və s.), istehlakçıların kəmiyyəti (maddi vəsait, qaydalar, iqtisadiyyata təsir göstərən məsələlər), istehsal və onun satışından əldə olunan vəsaitlər. Hal-hazırda sözügedən dizayn forması dəbli malların pərəstişkarlarının həyatlarında xüsusi yer tutaraq, onun alıcılarının çoxalması nəticəsində satış birjasında ön planda yer almaqdadır. Həyata keçirilməkdə olan yeni texnologiyalar sənaye dizaynının inkişafına xüsusi təsir göstərir. Qeyd edilən dizayn maşınqayırma sahəsindən, məktəbli ləvazimatlarının ərsəyə gəlmə sahəsinə qədər bütün sahələri əhatə edə bilər.

Ümumbəşəri seçmələrində əsas dizayn, onun sənaye forması kimi qəbul edilmişdir, çünki bunun əsl səbəbi-bu dizayn məhsullarının fasiləsiz istehsalının layihə hazırlığıdır.

Memarlıq (ərazi memarlığı dizaynı) - Əsasən bu dizayn növünə ev və otaqların daxili (interyer) tərtibatı və eləcə də , ev və binaların çöl (eksteryer) tərtibatı məsələləri daxildir və gündəlik həyatın bütövlükdə çətinliklərini və cəmiyyətin iş funksiyası üçün planlaşdırılan bina və başqa müəssisələr yaradan tətbiqi sənət sahəsidir. Memarlıq ansamblının çölü - uşaq meydançaları, kiçik arxitektura formalarının dizaynı, qazon və yaşıllıq kompleks halda eksteryer dizaynına aid edilir. Ona görə də bu sahənin ixtisasçısı olan memar dizayner həm də şəhərsalma sənətini də bilməlidir. Arxitektura –landşaft dizaynının eskizi ancaq bu halda normal hesab edilə bilər. Çünki hər hansı bina və kompleksin layihə həlli şəhərsalma ilə sıx bağlıdır.

Gördüyümüz binaların hər birinin mərkəzi, simmetriyası, forması və dinamikası, bir sözlə öz gözəlliyi var. Binaların layihələndirmə işləri adətən memar- dizaynerlər tərəfindən layihələndirilir. Onun kənardan görünən quruluşunda ifadə olunan tipi təyinatı, yaşam imkanları, komfortluluğu, həcmi, istifadə ediləcək yerin məhdud tərəfləri əvvəlcədən müəyyən edilir. Şəxsi təkmilləşmə mərhələsində hər zaman insan ehtiyacları, təhsil və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar olan memarlıq mədəniyyət və incəsənətin növlərindən biri kimi qəbul edilir. Memarlığın bədii surətlərində həm ümumi həyat forması, həm insanların mənəvi təkamülünün ölçüsü, həm onun xüsusi ideal formaları öz əksini tapır. Bu

sənətin izahı, onun düşüncələrə oxşarlığı, ərazilərin təşkil edilməsi zamanı, memarlıq kütləsinin təsnifatında aşkar olunur.

İstənilən dizayn formalarından fərqli olaraq, bu dizayn öz xüsusi formaları və quruluşu ilə yaşadığımız cəmiyyətə öz təsirini göstərir. Tətbiq olunan iç hissə (intereyer) və yaradılan binanın ölçülərinin nisbəti, bu sənətin bədii dilinin öz qayda-qanunlarını əks etdirir. Tikilən binanın zahiri quruluşu xüsusi mənə kəsb edir. Memarlıq dizaynı bizləri əhatə edən ətraf aləmin bütün özünəməxsusluğunu aşkar edərək ortaya çıxardır. Bu yaradıcılıq tətbiqi sənətin, mədəniyyətin ön dəstədə olan axın planlarının həyata keçirilməsi və ondan səmərələri istifadə edilməsidir. Bütün qeyd olunanlar memarlığın bədii növünün həyata bəxş edilmə sintezidir. Dəbin hərəkət trayektoriyasını nəzərə almaqla məhsulun rahatlığı müasir ləvazimatlatdan və yeni texnologiyadan istifadəsi ilə bağlıdır.

İnteryerin dizaynı-ərazinin daxili quruluşunu yaradan incəsənətdir. Bu dizayn sahəsi ərazi arxitekturası sahəsinə məxsus olsa da bəzən ayrı bir sahə kimi təmsil olunur. Adətən bu sahədə rəssam-tərtibatçı dizaynerlət memarlardan daha çox iştirak edirlər. İnteryer sözünün fransızcadan tərcüməsi hər hansı hündürmərtəbəli binanın “zahirdən görülməyən hissəsi”, “otaq” deməkdir.

Sərbəst planlaşdırma-bu hər hansı bir binanın ilk anında (təməl qoyma mərasimi zamanı) və ya binanın standartlara uyğun qurulması zamanı ortaya çıxır, həmin ərazinin ölçülərinin dəyişdirilməsinə (hündürlüyün, həcmi, uzunluğun, enin artması) icazə verir. Sərbəst şəkildə aparılan bu növ planlaşdırma həyata keçirilməsində böyük rol oynayır ki, bununla da həmin proqramlaşdırma üçün ideal olduğunu bir daha sübut etdirir.

Universal planlaşdırma-həcmi kiçik olan evlər üçün daha asan həll yoludur. Bu üsulda daş sədd əvəzinə otaqları bir-birindən ayıran arakəsməni də dizayn-planlaşdırma təşkil edir İnteryerin dizaynında əşyanın, bəzəyin, yerincəografiyası xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Onların dəstəyi ilə həm əhalinin zövqünü, həm də onun milli mənsubiyyətini, onun geyim formasını, sənətini, beynində formalaşan dünyəvi maraqlarını da təyin etmək olur.

Hal-hazırda bu dizaynda ən önəmli fikir bir-birinə zidd olan nəzəriyyələrin ümumi birliyidir (**eklektizm**). Araşdırmaçıların mülahizələrinə görə interyer dizaynın bundan sonrakı taleyi fərqli peşələrinin işçi qüvvəsini öz ətrafında birləşdirən layihələrdən asılıdır. Ölkə bazarlarının potensialını alıcıların dizayn düşüncələrinə vərdiş etdirilməsi və ondan istifadənin arzu edilməsidir. Burada interyer dizaynını istifadə edən şəbəkələrin kəmiyyətinin ildən-ilə çoxalmasını da qeyd etmək lazımdır.

Geyim və aksesuarlarının dizaynı – kütləvi seriya üçün nəzərdə tutulmuş geyimlərin layihələndirilməsi, eləcə də geyim kolleksiya və ansambllarının yaradılması ilə məşğul olan dizayn sahəsidir. Bu sahədə fəaliyyət göstərən dizayner əsasən moda sənayesinə xidmət etmiş olur.

Mətbəə dizaynı (poliqrafiya) - burada olan elementlərin qəzet və ya jurnal vərəqlərində yazılma fəaliyyəti və tətbiqi sənətidir. Mətbəə elementi-hərflər cədvəlində qeyd edilənlərin və riyazi hesablamalar zamanı istifadə olunan kiçik cızıq (punktiv) əlamətlərinin, müxtəlif işlərin mətbəə kağızının üzərində yaratdığı izdir.

Ən önəmli bəsit maddə (element) kserokopiya edilmiş mətbəə köməkçisi olan şriftdir. Bu işlə məşğul olan peşəkarlar dönə-dönə qeyd edirlər ki, yazılan yazının mənası ilə onun hərflərinin xarakteri arasında müəyyən qədər qarşılıqlı anlaşma olmalıdır. Qeyd və çap edilənlər müəyyən qədər öyrənilmə baxımından daha yararlı sayılmalıdır. Bu yalnız yazının görünüşü ilə deyil ölçüləri ilə də əldə olunur. Ola bilər ki, vərdiş olunan mətbəə şəraitilə əsaslı olaraq əlaqəlidir. Onu istifadə edənlər üfüqi olan yazıların daha əlverişli olduğunu qeyd edirlər.

Mətbəə şriftlərində standartları müəyyən edən xüsusi qarniturlar var ki bunlar da demək olar ki bir neçə mindir. Və bu cür təchizat sözsüz ki mətbəə işində dizayner əməyini sadələşdirir. Təbii ki, bu şriftlərin işlənməsi də elə dizaynerlərə məxsusdur.

Bu dizaynda müəyyən qanunauyğunluqlar nəzərə çarpır: Normal göz üçün 8 keql ölçüsündə olan yazılar mümkün olunan oxunmanın aşağı həddi kimi qəbul edilir, ölçülərin kiçik olması gözün daha tez yorulması və hətta sıradan çıxmasına

da səbəb olur. Sətirdən aralı yazılmış cümlə digərinə nisbətən daha yaxşı görünür və daha tez, sürətli oxunur. Abzaslar arasında olan interval hərflərin böyüklüklərinin 1/3 hissəsi şəklində olmalıdır ki, normal fəaliyyətdə olan göz onu oxuyub dərk edə bilsin.

Abzastan başlanan cümlələrin ilk hərfləri ondan sonrakı hərflərə nəzərən daha zəif oxunur. Adətən ya hər biri kiçik şrifllə yazılmış yazılar, ya da əksinə olan yazılar daha gözəl və yadda qalan olurlar.

Yazı sənəti məmulatlarının tərtib edilməsində müxtəlif texnikalardan istifadə edilir. Bunlardır: Ölçülü, yığılmış və ölçü daxilində ölçülərdən ibarətdir.

Sərgi dizaynı - çağdaş dövrümüzdə dizaynın daha şox nəzər yetirdiyi sahədir. Müasir qalereyalar və müasir incəsənət artıq öz sənət əsərlərinin təqdimatında dizayner və tərtibat xidmətinə müraciət edir. Yeni sərgilərdə interyerin də fərqli olması tamaşaçıda sərgidən aldığı təəssüratı gücləndirir. Eyni zamanda müasir dizaynerlər tərəfindən sərgi interyerlərində dekorlar nstasionar olaraq nümayiş etdirilir ki, bu da ssərginin gözəlləşməsi və fərqli baxılmasını təmin edir.

Dizayn və qalereya piştaxtasının ümumi avandanlıqları daha çox sərginin ləvazimatlarından necə istifadə edilməsindən asılıdır. Qalereyanın forması-onun ümumi və xüsusi işlərinin,əldə edilən informasiyanı, zahiri və batini boya, söz və s. bəsit maddələrin düzümüdür.

Bu dizaynın əsas fəaliyyətindən biri-reklam məlumatıdır.Qalereyanı qurarkən onun iş prinsipə əsaslanan iş dərgahının yerinin xassələrinə xüsusi məhəbbət göstərmək lazımdır.

Bu layihələr zamanı dəvət olunan qonağı öz iş sistemi ilə tanış edən şəxslər həmin insanın təklif etdiyi iş sturkturlarını yaratmağa çalışır.Bu məqsədlər üçün stend daha çox yararlıdır.

Lövhenin əsas mülahizəsi işin başlanma yönünü aşkar edən fikrin ortaya çıxmasından başlayır. Bəzən quruluşu istehlakçılar özləri verir. Sonradan ideyanı dəyişərək üçhəcimli kompyuter sistemində ərsəyə gətirirlər.

Stendin konsepsiyası-bədii quruculuğun düşüncəsi, dizayn işçisinin ideyası onun gec rastgəlinənliyini və xarakteristikalarını təyin edən surətdir.Bu əsas

götürülən bəsit maddənin stilini, işin həyata keçirilmə mümkünlüyünü və tərtibat minimumluğunu öz daxilində qovuşdurmalı olan dizayn işçisinin həlli yolunun tapılmasıdır. Bu tip sərğilər industriya, tibb, ekologiyaya, hərbi sənayeyə və s. həsr olunmuş sərğilərdir ki, bunlar daha genişmasştəblə olduđu üçün burada dizaynerlərin tərtibat işi demək olar ki, sərği təşkilatşısı və iştirakından daha çox məsuliyətlidir.

Veb dizaynı – komputer dizaynının bir növüdür və əsasən sayt layihələndirmə işləri ilə məşğul olurlar. Onlar dizayn, sayt və əlavələrin tərtibatından savayı, həm də yaratdıqları computer oyunları və əlavələrin reklamı ilə də məşğul olurlar. Hər hansı veb səhifələrdə bu və ya digərlərinin formasını bilmək üçün qısaca olaraq dizayn sahəsinin xüsusiyyətlərini öyrənmək lazımdır.

Başlıca olaraq rabitə prinsipi indiki vəziyyətdə əsaslı fərqlənən mətn dizaynidir. Hərflərin yazılma formasının özünə məxsus prinsipləri vardır.Şrift etalon olmaqla dizayn işçinin yeni formalarının aşkara çıxarması bədii rəmzlərlə çalışmaqdan yaranır.

Mətn yaradıcının səsləndirilən şərhə və fikrinə əsasən təyin edilir.İlk mərhələdə təsvirlər bütöv azlığı, veb vərəqinin dolmasını cəldləşdirir. Poliqrafik-veb səhifənin bütün imkanları və çap üsulu ilə tərtibata ehtiyacı olan bir üsuldur. Bu dizayn vacib mürəkkəb ünsürlərin emosional surətdə doldurulması əsas götürülən saxta reklam səhifələrində daha çox istifadə edilir. Klassik dizayn sahəsinin növlərinə əsasən ilk olaraq ümumi dizayndan sonra başqa üsullar (kəsmək, doğramaq) tətbiq edilir.

Saytı qurma prinsiplərinə və xarakteristikalarına tabe olan, digər sayt fərdiləşdirmələri də, veb-dizaynın kommunikasiya nöqtəyi-nəzərindən asılıdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən bu sahənin düşüncə forması adlanan, bundan yararlananların məlumatlarla qarşılıq şəbəkəsindən, hər kəsə şamil olunan məlumat xüsusiyyətlərindən və s. səbəblərdən ibarətdir.

Flesh-animasiya nəinki qrafik, hətta çətin çoxşaxəli cədvəl və oyunları düzəldə bilən xüsusi imkanlara malikdir. 3D rəngsiz xətləri-kompyuterin köməyi

sayəsində üçölçülü şəkillərin yaradılmasıdır. Bu qrafika saytın nəinki fərqli üsullarla bəzənməsinə, hətta ona fərqli aspektlərdən baxılma imkanı yaradır.

Vizual dizaynın proqramı da vebdə çox zaman istifadə edilir. Ötən əsrin sonlarında bu sahədə irəliyə doğru addımlar atılmağa başlandı, bəzi hərbi bilikli dizaynerlərin iştirakı ilə sistemdə bir-birinin ardınca müxtəlif hərbi 3D səhnə əlavələr yarandı. Artıq bu vaxtdan etibarən veb oyunlar şəbəkəsi yarandı və buraya hər il milyonlarla insan cəlb olunmağa başladı.

WWW yaranması ilə sərbəst informasiyanın inkişafı yolunda rast gəlinən maneələr gözlənilmədən məhv oldu. Hal-hazırda əsər yazan insan onu bütün cəmiyyətə sadə yolla və rahat təqdim edə bilər. Bu dizayn ümumbəşər şəbəkəsi yalnız xeyir axtaran məlumat paylaşma funksiyasını dayandırdıqdan sonra bəzi məmullatın fərdiləşməsində, məlumatı yayan vasitələrinin stilinin peyda olmasına əlverişli şərait yarandı və bu dizaynın yüksəlməsinə əsaslı təsir göstərdi.

Landşaft dizaynı - mənbəyi yaşadığımız planetin səthinin xəyali forması ilə bağlıdır. Bu dizayn özündə floristika, dendrologiya və ətraf mühitin dekorativ abadlığı sahələrini birləşdirir. Landşaft dizaynerləri nəzərdə tutduqları eskizləri kompüterlərdə işləyə bilən, eyni zamanda onu yerdə - torpaqda həyata keçirə bilən ixtisasçılardır. Onlar Fen-şuyla əsaslandırılan, eyni zamanda öz funksiyaları olan süni təpələrin yaradılması, dekorativ yaşıllaşdırma işi, landşaftın gözəlləşdirilməsi və yaradılan dekorativ gözəlliyin saxlanması və ona qulluq edilməsi ilə məşğul olurlar.

Qədim köklərə malik bağların cəzbediciliyini yaşadığımız dövrə qədər qorunub saxlanılan təsvirlərə, divar üzərində həkk olunan rəsmlərə nəzər salmaqla beynimizdə formalaşdıra bilərik. Cəmiyyət formalaşdıqca cəzbedicilik haqqında yaranan təsəvvürlərdə inkişaf etmişdir. Hətta bağlar istina kimi qəbul edilmir. Keçən əsrlərin bağ haqqında yüksək tətbiqi sənət forması Şərqi təkmilləşmiş bağ mədəniyyətilə bağlı idi.

Ressenans dövrünün bağları xoş ətirli, füsunkar təbiət əhatəsindəki gözəl yerdə, pünhana çəkmək üçün "yaşıl xüsusi otaqları" xatırladır. Belə yerlər ilk öncədən təyin edilmiş plana uyğun olaraq yaradılırdı.

Barokko zamanında, bağlarda abidələr yaratmaq ən öndə gedən dəblərdən idi. Bağ landşaftının boya məsələsinin həllinə yetəri qədər fikir verilməyə başlanılmışdı. Qeyd olunan dövr bir sıra xüsusiyyətləri ilə məşhurlaşmışdır. Klassik dövrün bağ layihələri və planlaşdırmaları daha çox kobud həndəsi formalar və sadəliyi ilə seçilirdi. Bu sənətin əsas məqsədi-yaşıl təbiətində cürbəcür rahatlıq və guşələrin yaradılması üçün lazımı bitkilərin rəng uyğunluğunu birləşdirməkdən ibarət idi. Əlavə olaraq bu bağlara qulluq edən işçilər mühitin quruluşunu, bitki və ya çiçəklərin inkişafı, boy atması, kök quruluşunu nəzərdən qaçırmamalı idilər. Bu planlaşdırmanın əsas xüsusiyyətləri isə torpaq, relyef və iqlimdir.

Dünya tarixində, bağ dizaynının bir-birindən fərqlənən ən möhtəşəm növlərinə diqqət yetirək:

İngilis üslubu - Bu üslubun tipik əlamətləri-əsaslı olaraq vacib tənübölənlikdir.

Kotec üslubu - Bu üslubun öncəki üslubla bənzərlikləri vardır, onlarda azacıq formalılıq vardır.

Aralıq dənizi üslubu - Bu üslub daha çox iqlimi isti və quru olan ərazilərdə daha geniş yayılmışdır.

Dzen üslubu - Bu bağın özüdür. Təvazökarlığın inanılmaz həddidir. Asiya ölkələrindən olan Yaponiyada, Çində belə yerlər mənəvi istirahət üçün əvəzolunmaz yerlər kimi qəbul edilir.

Kiçik həyat üslubu - Bu üslub antik dövr dövlətlərindən olan Romanın mövcud olduğu zaman yaranıb və erkən orta əsrlərdə daha da məşhurlaşmışdır.

Qarışıq üslub- Bağların daha çox hissəsi bu üsluba daxildir. Burada çiçəkləyən bitkilərin, meyvələrin calağından başlayaraq, bağ sahibinin istədikləri hər şeyə rast gəlmək mümkündür.

Sirli üslub- Bu bağ üçün danışdığımız tipik əlamətlərin elə bir növüdür ki, burada tək və fərqi əqli fəaliyyətlə dincəlmək mümkündür. Bu üslub daha çox fon suy fəlsəfəsinə uyğundur.

Fotoqrafiya dizaynı - yazı sənətində real fiqurların tərtib edilməsində istifadə edilir. Şekli ləvazimatların tərtibinin istənilən qaydasında fotoproseslər daha çox düzgünlük yaradır. İki əsas təsvir üsulu var:

Təsvirli fotoqrafiya;

Ziddiyyətli – kontrastlı fotoqrafiya;

Bəsit dildə izah etsək, dizayn reklamının məqsədi qazanclı fotonun yaradılmasıdır. Bu dizaynda bütün proseslər bunların üzərində yaradılır. Alıcının, tamaşaçıların əsas planları nümayiş olunmaq üçün təməl rol oynayır. Bu dizaynın üsullarının iki əsas növü əhəmiyyətlidir: Fotoqrafiya və boya ilə təsvir edilən sənət əsəri

Reklamda olan münasibətlər arasında qarşılıqlı əlaqə vasitələrinin cədvəli mövcuddur ki, bunların hər biri uyğun olaraq müəyyən nəzəriyyələrin köməyi ilə ərsəyə gəlmişdir. Tarazlıq- dizaynı ayaqda saxlayan başlanğıc nöqtəsi olan optik mərkəzli yerdir. Formal tarazlığın açarı - vacib tən böləndə elanı bölən səddin hər iki tərəfində olan elementlər eyni ölçü və həcmə, çəkiyə malikdirlər. Bunu vəziyyətin sabitliyini təyin etmək üçün istifadə edirlər.

Qeyri-formal tarazlıq- buraya ölçüləri eyni olmayan, gərgin, şüuraltı bəsit maddələri müxtəlif nöqtələrdən daxil etməklə bu tarazlığı yaratmaq mümkündür.

Elanın yaranma prinsipi əsas olan təsir vasitələrinin tələbi ilə yerinin dəyişdirməsinə səbəb olur.

Ziddiyət. Uyğun olan rəng vasitəsi lazım olan əşyaya nəzərlərin cəlb edilməsi üçün əlverişli üsuldur. Burada əsasən şriftin oxunaqlı olması üçün lazım olan kontrastdan danışılır. Yəni ağda qara hərflər, yaxud əksinə. Bir də bu kontrastın rəngli həlli: məsələn - sarı fonda qara rəngin, açıq bozda qırmızının kontrastı üstün olur və s.

Ardıcılıq. Qeyd edilən xəbər vasitəsinin və bütün reklamın qarşılıqlı əlaqələrinin əsas təzahürlərindəndir. O, istənilən növ elanlarda bənzər forma və dəbin tətbiqi, başlıqlarda oxşar aparıcıların göstərilməsi və ya heç bir elementlərlə oxşarlığı olmayan vasitələrlə əldə edilir.

Vəhdət. Məlum olan bəsit maddələrin ümumi bütövlüyüdür və birliyə uyğunlaşdırılmasıdır. Elanın hissələrinin çox və fərqli olmasından asılı olmayaraq onun tərkib hissələri bir-birilə zəncir kimi birləşik olmalıdır. Başqa vasitələrdə tətbiq edilə bilər:

Fərqli üsullarda şrift qarniturunun istifadəsi

Elanı birləşdirən qəfəs- haşiyə

Təsvir və ya bəsit maddələrin üst-üstə qoyulması

Məsafələrin planlaşdırılmış tətbiqi (interval)

Qrafik üsullar

Dördkünc işarələmə

Düzgünlük və sadəlik

Aralıqlar təqdim edilən informasiya vasitəsinin elementləri ilə əhatəlməmiş yerləridir. Mətnə geniş aralığın qoyulması onun günəş şüası effektində yerləşməsi təəssüratını verəcəkdir.

Bölmə III. Dizayn faktorları

3.1. Dizaynın bədii təhlili

Dizaynın təsvir vasitələri - kapron, rəngli applikasiya kağızları, karandaş, tuş və digər tətbiqi sənət üçün lazım olan ümumi olur vasitələrilə - nöqtə, xətt, boya, ölçü, faktura, tekstura, rəng, forma, nisbət, kütlə və fəza. Bu qeyd edilənlər qarşılıqlı əlaqənin əsas müddəsinə əsasən birləşdirilir və nəticədə nəzərdə tutulan eskiz yaxud layihənin rəsmi çəkilir. Tətbiqi sənətin hərtərəfli cəhətləri eyni ölçülü ton və nisbətlərin kontrastlığı nəticəsində əmələ gələn təsvirlərdir.

Dizaynın əsas məğzinin qarşısını kəsən maneə yoxdur. O, canlı mühitin öz böyüklüyünü, planlarını reallaşdırma imkanlarını ortaya çıxarır. Əgər düşüncəmizdə bir layihə - dizayn planı varsa və bu planı həyata keçirmək üçün imkan varsa artıq plan bir layihəyə çevrilir. Layihələndirmə anında təsviri yanaşma ilk olaraq xüsusi fərqləndirməli əhəmiyyətə malikdir.

Mühitin bədii layihələndirilməsi - bəsit dildə desək, məmullara xüsusi və funksiyalı xarakter verməklə onları qurmaq deyil. Demək olar ki, rəssam canlı mühiti layihələndirir. Qarşıdakı illərdə belə cəmiyyətdə məskunlaşan və bu ləvazimatlatdan istifadə edən mühiti qurur. Dizayn öz xarakterinə görə çox nadirdir. Cəmiyyət iştirakçılarının bir sıra natural xüsusiyyətlərini - etik və estetik qaydaları (qarşıdakı insana göstərilən qayğı və hörməti) özündə birləşdirir. O, qazanclı sahə olduğu üçün alıcıların daha vacib tələblərini yerinə yetirirək, bu məhsula olan ehtiyacların artmasına səbəb olur. Amma bütün bunlar süni deyil, təbii yolla həyata keçirilməlidir.

Dizayn məmullatı ümumi cəmiyyətə müsbət təsir göstərir. O lazımı, cəmiyyət və insanların ehtiyac və tələblərini həm fizikal və həm hə ictimai mənə daşıyan görüntü olaraq təmin edir, yaradır, insanlara motivasiya verir, iş qabiliyyətini artırır, təsirli quruculuq işi üçün əsaslı qaydalar ortaya çıxarır.

Dizayn-xüsusi mücərrəd və obrazlı, düşüncənin xüsusi məmullatıdır. O, əsaslı təhsil imkanları əsasında ərsəyə gətirilir: psixologiya, fəlsəfə, estetika, antropologiya. Komfort, gözəllik yaratmaq, zövq oxşamaq, sağlamlığın qayğısına

qalmaq dizaynın ən əsas məqsədlərindən biridir. Az əmək qüvvəsi, az əşyalar, keyfiyyətli, cazibədar və müasir standartlara cavab verən materiallardan istifadə etməklə estetik zövqə uyğun, göz oxşayan nəticələr əldə etmək dizaynın əsas səbəblərindəndir.

Dizayn insan həyatının əsasıdır. Bütün insanları, yüz min illər bundan əvvəl indi və keçmişdə yaşayan insanları dizayner adlandırmaq olar. Çünki biz nə ediriksə hamısı dizayndır. İnsanın iş prosesində, iş müddətində proyektorların və yaxud hər hansı bir sənət əsərinin yaranmasında bunların hamısı bir növ dizayn adlanır. Dizayn sözü bizim bütün cəmiyyətdə tez-tez işlədilir. Lakin bu sözün mənasını və anlayışını həmişə də hər bir insana məxsus xarakter daşımır. Dizaynın daha çox şaxələri bütöv mənasını bildirir.

Dizaynla məşğul olan professionallar elmi araşdırmalardan əlavə, idarəetmə və məişətin bir sıra sahələrində də əlavə sahələrin bilicilərin əçevrilməli, bir çox sahələr üzrə geniş informasiyaya malik olmalıdırlar.

Dizaynın düzgün təyininin üzə çıxarmaq üçün bu sənətləri daha yaxşı bilmək, gördüyü işləri daha düzgün anlamaq lazımdır. Qeyd olunduğu kimi bu sahənin adamları əsasən rəssamlıq və memarlığı, heykəltaraşlıq və inşaatı, konstruktiv plastikani və s. sənətlərə mükəmməl olaraq yiyələnmişdirlər. Ancaq hərtərəfli dünyagörüşə, bilik və sənətlərə, eyni zamanda güclü təcrübəyə malik olan dizayner, müasir dövrdə insan və cəmiyyətin həyatında rol oynayan, cəmiyyətin həyat və rifahını dəyişdirə bilən bir sənətlə məşğul ola bilər, bu sahədə böyük uğur qazama bilər.

Məşhur insanlara görə dizayna fərqli yanaşmalar ta keçmiş zamanlardan bu günümüzdək olmuşdur. Bunlardan bir neçəsi:

Dizayn fiziki strukturun məlum komponentlərinin axtarışıdır (K.Aleksander)

Dizayn tapşırıqların məqsədyönlü işidir (B.Arçer)

Dizayn səhvlər olarsa yeni qərarların qəbul olunmasıdır (M.Azimov)

Dizayn məlum hərəkətlərin onun tətbiqinə qədər modelləşməsidir (P.Buker)

Dizayn insanlarla təmasda olan əşyaların hissələrinin faktorlarının təyini
(M.Farr)

Dizayn bütün tələblərə uyğun bütün əşyaların siyahısıdır (S.Qreqori)

Dizayn intuisiyanın çətin tətbiqidir (K.Djons)

Dizayn müasir imkanlardan gələcək imkanlara güclü sıçrayışdır (Dj.Peydj).

Dizaynın çoxsaylı şaxələrinin, onun bütün təsir və əhatə dairəsinin cəmiyyətin xeyrinə fəaliyyət göstərməsi üçün dizaynerə lazım olan sosial, funksional və ideya faktorlarının ideyalaşdırılması lazımdır. Onun xüsusi növü bir şeydən çox istifadə olunur. Dizaynın öhdəsindən gəldiyi bütün sahələrdə və cəmiyyətin mədəni həyatında rolu və uğuru tək onun icraçılarının zəruru deyil, eyni zamanda cəmiyyətin inkişaf amilini müəyyən edən elm adamlarının zəhmətinin də nəticəsidir.

İngilis dilinin etimologiyası Lazarevə görə dizayn anlayışının bir neçə mənasını əhatə edir:

Genetikaya görə ilk anlayışlar sırası dekorativ xarakter daşıyır: naxış, ornament, dekor, məişət bəzəkləri.

2-ci bölməyə qrafik traktovkalar aiddir : eskiz, şəkil, proyekt, konstruksiya.

3-cü bölmə proyektin özünün çərçivəsindən çıxan: plan, niyyət, fikirdir.

4-cü bölmə qeyri dramatikdir: intriqa, fikir tapmaq, hiyləgərlik.

Bu bölmələri nəzərdən keçirdikdə dizayn sözünün sadə dekorativizmdən daha dərin fikirlərə yaxın olduğunu anlayırıq.

Uebsterin lüğəti design sözünün 22 mənasını açıqlayıb. Bunların daha məqsədə uyğunlarını Bıstrovun Dizaynda əşya kitabından sitat gətiririk:

- Birinci, söhbət ilkin eskizlərin və ya planların hazırlanmasından gedir.

Dizayn insanın proyekt yaradıcılığı ilə bağlıdır;

- İkinci, dizayn ustasına bacarıqlı forma vermək;

- Üçüncü, söhbət ustalığın xarakterinin dəqiqləşməsidir: eskiz elə olmalıdır ki, proyekt sənət əsəri kimi hazırlansın. Burada dizaynın bədii yaradıcılıqla incəsənətlə və arxitekturala yanaşı olduğunu qeyd etmək olar. Dizayn dekorativ proyektin incəsənəti kimi təyin olunur;

-Dördüncü, məna sıralaması dizaynlaşmanın rasiyonal xarakterini önə çıxardır;

- Beşinci, məqsədin bilinməsi əlbəttə ki dizaynı xarici dekorativ funksiyalardan ayırır;

- Altıncı, söhbət həmişə formal elementlərin strukturunun formalaşmasından gedir;

- Yeddinci, dizayn sözü prosesual mənə daşıyır və s.

Bistrova öz kitabında dizayn anlayışının bir neçə xarakteristikasını və dərin qanunauyğunluğunu göstərmişdir:

Əşyaları bu sözlə adlandırırlar ki, hansı ki, onlar təyin olunmuş qanunlara uyğun hazırlanıb və başqa əşyalardan seçilirlər. Tez tez səslənən müasir dizayn yaxşı dizayn kimi anlayışlara iki fikir irəli sürmək olar: Birincisi bu söz insan əli ilə yaradılmış əşyaları adlandırır, ikincisi, baxmayaraq ki bu sərhədlər haqqında söhbət belə getmir, o əşyanın özünəməxsus keyfiyyətlərini göstərir.

3.2.Eстетika anlayışı

Estetika - yunan sözü olub (aistetikos) “duyan”, “həssas” mənasını verir. Estetika gözəllik qanunlarına, incəsənətin gerçəkliyə münasibətini onun növ və janrlarının bədii şüurun qanunauyğun inkişafının spesifik xüsusiyyətlərini, bədii yaradıcılıq metodunu öyrənən fəlsəfi elmdir. Estetika insanın gerçəkliyi estetik mənimsəməsinin müxtəlif cəhətlərini tədqiq edir.

Dizayn elə bir sənətdir ki, bu sənətin hər bir mərhələsində - istər layihə və eskiz, istərsə də layihə əsasında həyata keçəndən sonra, fərqi yoxdur, hər zaman öz məhsul və işlərində, interyer və eksteryerlərində, əmək alətləri və məişət avadanlığında - bir sözlə bütün sahələrində o estetik tələbləri gözləyən, yaratdığı hər şeyə həm də estetikanın gözü ilə baxmağı bacaran bir sənətdir. Dizaynda estetik dedikdə onun həm sənaye həm utilitar–məişət və həm də digər məmulatlarında estetik tələblər cəmiyyətin öz tələbləri səviyyəsində həll olunur.

Dizayn, hərçənd, istehsalın funksionallaşmasının daha geniş sosial texniki problemlərini həll edir, proyektləşmənin bütün ənənəvi növlərinə qarşı xüsusi münasibətdədir ki, konkret insanların həyatına və cəmiyyətə bütövlükdə yeni əşya orqanizasiyası daxil və təklif etsin. Sözsüz ki, cəmiyyətdə insanların aldıkları əslində onlar tərəfindən gözləniləndir. Sadəcə dizaynerlər yeni əşyaya yeni görkəm, yeni dizayn, daha estetik və daha praktiki olmaq üçün çalırlar. Bu halda isə dizayner təklifi alqışlanır. Çünki o gözləntiləri öz forma və sadaladığımız funksiyaları ilə doğruldu.

“Dizayn” sözü həmçinin proyektləşmənin əməyinin nəticəsini göstərmək üçündür (əşyanın dizaynı, avtomobil dizaynı və s.) baxmayaraq ki, bu tətbiqdə həmişə müasir praktika ilə uzlaşır və əşya dünyasının morfologiyasını əhatə edir.

Beləliklə, dizayn təsvirinin vacib komponentləri bunlardır: proyektiv an, işin məqsədinin və əşyasının anlaşılması, estetik əzbər formasının yaranması, fikrin material realizasiyası və tam harmonik əşyanın, onun təyininin dəqiqliyinin yaranması. Bu dizaynı elə bir sistem kimi göstərir ki, hansı ki, yaradıcı insan

bunları tələb edir, özündə cəmləyir. Bunsuz dizaynın prosesi öz mənasını itirir və yarımçıq qalır.

Dizayn sənaye istehsalının yayılması ilə əlaqədar olaraq ən mühüm sahələrə nəzər tutur. Dizayn, kütləvi istehsal və istehlak ehtiyacları, eləcə də, standartlaşdırma və avtomatlaşdırmanın inkişafı ilə yaranan bir estetik fəaliyyət növüdür. Dizayn üç mərhələdən ibarətdir:

1. Layihə ideyasının təqdim olunması
2. Yeni funksional strukturun inkişaf etdirilməsi
3. Stilistik dizayn

Son iki mərhələdə fəaliyyət əsasən modernləşdirmədir. Son mərhələni həyata keçirərkən, fəaliyyət stili və ya üslubu hesab olunur. Bununla belə bu üç mərhələnin hər üçündə zahiri estetik baxış istehlakçı zövqünə və son dəbə uyğun olaraq işlənir.

XVIII əsrdə estetik kateqoriyalar gözəlliyin obyektiv, orta əsrlərdəki gözəllik məfhumu isə digər dünyanın mülkiyyəti hesab edilirdi.

Estetika xüsusiyyətləri:

1. Gözəllik bir tarixi xarakter daşıyır.
2. Estetik bir fikir bir insanın həyatının xüsusi sosial şərtlərindən asılıdır və biridir.
3. Gözəllik ideal milli mədəniyyətin xüsusiyyətləri ilə müəyyənləşdirilir.
4. Estetika fərdi düşüncə mədəniyyəti səviyyəsində müəyyənləşdirilir.

“Gözəl” və “çirkin” dialektik şəkildə başa düşülür: biri çirkin, birisi isə mükəmməldir. Müasir sənətdə simvolizm artımı, dekorativliyin azalması var. Və bu dekorativlik və bəzək artımlarında istər dizayn, istər heykəltaraşlıq və istərsə də tətbiqi sənət olsun- bunları hər zaman birləşdirən böyük bir ortaqlıq - estetik görünüşdür! Rəssamlar tez-tez sənətdə estetikadan istifadə. Yüksək və aşağı düşüncə köhnənin estetik dəyərini və böyük müsbət ictimai əhəmiyyətə malik olan hadisələri xarakterizə edən estetik bir kateqoriyadır.

Estetika əsasən aşağıda göstərilən cəhətlərə ayrılır:

1. Estetik prinsip

2. Estetik qavrayış
3. Estetik hissiyyat
4. Estetik zövq
5. Estetik tərbiyə
6. Estetik ideya

İnsanın gerçəkliyə estetik münasibəti şəxsiyyət, cəmiyyət və təbiət arasındakı münasibətlərin üzvü hissəsidir. İnsanların uzun müddət gözəllikdən həzz almaq meyli estetikanın gözəllik haqqında elm adlandırılmasına səbəb olmuşdur. Gerçəkliyin estetik mənimsənilməsi, idrak prosesi, elmi biliklər, ictimai münasibətlər və şəxsiyyətlərin inkişaf səviyyəsi ilə sıx bağlıdır. Bədii estetikanın mənimsənilməsinin ən yüksək forması incəsənətidir.

Bu termini elmə XVIII əsrdə A.Baumqarten gətirmişdir. Lakin, estetik fikirlər 2500 il əvvəl quldarlıq dövründə Misirdə, Babilistanda, Çində, Yunanıstanda və s. yerlərdə yaranmışdır. Estetik prinsip - dedikdə gözəllik, qəşənglik, obrazlılıq və s. nəzərdə tutulur. Estetik hissiyyat - forma gözəlliyini, rəngi, səs ahəngini, ritmi, mütənasibliyi və ölçülərin uyğunluğunu hiss etmək deməkdir. Estetik hissiyyat dedikdə insanın yaradıcı fəaliyyəti prosesində və ətraf mühitin estetik dərk olunmasında, onda təzahür edən dərin emosional vəziyyət nəzərdə tutulur.

Estetik tərbiyə - dedikdə, insanla gözəlliyi, həyatda yüksəkliyi və incəsənəti qəbul etmək, düzgün anlamaq, qiymətləndirmək və yaratmağa yönəlmiş tədbirlər sistemi nəzərdə tutulur. Estetik tərbiyənin məqsədi cəmiyyətin üzvlərində hər tərəfli əqli, siyasi, mənəvi və fiziki inkişafı təmin etmək, onlarda gözəllik hissini təkmilləşdirmək və gözəllik qanunları əsasında yaradıcılıq meyilləri aşılamaqdır. Estetik tərbiyə müəyyən estetik münasibətləri inkişaf etdirməlidir. Bu, insan, təbiət, ictimai istehsal məhsulları, ictimai həyat münasibətlərində özünü göstərməlidir.

Nəticə və təkliflər

Dizayn ümumi anlayışda qlobal bir sahə olaraq, özündə incəsənətin müxtəlif sahələrini, rəssamlıq və heykəltaraşlığı, memarlığı, dekorativlik və mexanizmi, forma yaradıcılığı və modanı, sənaye, maşınqayırma və s. sahələri birləşdirir. Bu birləşmədə XX əsrin əvvəllərindən bu yana cəmiyyət həyatının mühüm mərhələlərində inkişaf etmiş, çoxsaylı sahələrə bölünmüş və bu sahələrə nəzarət edən, əsas vəzifəsi və funksiyası insan və bəşəriyyəti naminə və onun xeyrinə xidmət edən dizayn sahəsini əhatə edir.

Bu elmi işdə dizaynın təyinatı və mənası, funksiyaları və tətbiqinə nəzər salındı, dizayn sferasında aktual olan bəzi problemlər işıqlandırıldı, hansı ki, diplom işinin formatı daxilində dizayn proyeqləşməsinin məqsəd və tapşırıqlarını anlamağa kömək etdi

Dizaynın araşdırılan bütün sahələrində onun funksionallıq və təyinatı ilə bu məhsulların estetik cəhətdən gözəl və plastik, cəlbedici və yaraşlıq olması dizaynın əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Təbii ki milyonluq auditoriyalar üçün buraxılmış avtomobillər öz daşdığı texniki funksiyalarla birgə gözəlliyinə görə, cəlbedici və yaraşlıq olduğuna görə insanlar arasında populyarlıq qazanır. Eləcə də yaraşlıq interyeri olan evlər insanları ilk övbədə komfort və estetik görünüşünə görə cəlb edir. Təbii ki, bu sahədə də dizayn qrupları və kompaniyalar arasında rəqabət mövcuddur və bu rəqabət nəticəsində istehlakçı və irəliyə gedən cəmiyyət qazanmış olur.

Deməli əslində dizaynın uğuru əsasən onun estetik görünüşünün nəticəsidir. Təbii ki funksionallıq və mexaniki təyinatdan əlavə olaraq. Müasir dövrimizdə dizayn gözəlliyi bəzən onun texniki tələblərindən daha üstün qiymətləndirilir. Dövrimizdə təklif olunan avtomobillər artıq son dövrlərdə öz möhtəşəm dizaynı ilə, üslub və material fərqi ilə, yeni bir formaya malik olmaq üstünlüyü ilə insanları cəlb edir ki, bu da ancaq bədii–estetik faktorun nəticəsidir. Elə bu faktorla da aparıcı dizayn şirkətləri öz məhsullarını, gələcəyi və cəmiyyətin gələcək həyat səviyyəsini təyin edirlər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Bourque, P., and Dupuis, R. "Guide to the software engineering body of knowledge." 2004
2. Urfan Məmmədov "Memarlıq və Dizayn" Bakı, 2014
3. Simon, Herbert A. "The Sciences of the Artificial" MIT Press, 1996
4. Фёдоров А. А. "Правова охорона дизайнерських рішень в Україні: монографія." Бахва, 2015
5. Глазычев В. Л. "Дизайн как он есть.": Европа, 2006
6. Глазычев В. Л. "О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе"
7. Норман Д. "The Design of Everyday Things." «Вильямс», 2006
8. Власов В. Г. "Теоретико-методологические концепции искусства и терминология дизайна." СПГУТД, 2009
9. Бхаскаран Л. "Дизайн и время." Арт-родник, 2009
10. Аронов В. Р. "Дизайн в культуре XX века. 1945-1990." 2013
11. Samirə Mir-Bağırzadə. "İncəsənət tarixi." Bakı, 2012
12. B.S.Paşayev. "Parça və geyim məmulatlarının bədii layihələndirilməsi." Bakı:Təhsil, 2014
13. B.S.Paşayev, Y.Ç.Ağamalıyeva, L.H.Məmmədova. "Moda və kostyumun tarixi." Bakı,Azərbaycan,2009
14. Paşayev B.S. Parça və geyim məmulatlarının bədii layihələndirilməsi. Bakı: Təhsil, 2004
15. Дмитрук А.Г. По законам красоты: О дизайнерском творчестве. Киев: Мистецтво, 1985.
16. Барташевич А.А. Основы художественного конструирования. Учебник для вузов. Минск: Высшая шк., 1984.
17. Варламов Г.Г., Струков О.Д. Элементы художественного конструирования и технической эстетики. Москва: Сов. Радио, 1980

ƏLAVƏLƏR